

**III. RÉSZ:
SZAKIRODALOM,
MELLÉKLETEK**

11. Szakirodalom

Antal Boglárka Klaudia 2008

Színház és közönsége, In: Biró A. Zoltán (szerk.): Változó térség – Szociológiai és antropológiai elemzések, Alutus kiadó, Csíkszereda, 2008

Antal Boglárka Klaudia 2008

A Csíki Játékszín, Csíkszereda Önkormányzati Színházának társadalmi funkciói. Színházi kultúrafogyasztás, közönségkapcsolatok szerepe ennek alakulásában, In: Biró A. Zoltán (szerk.): Változó térség – Szociológiai és antropológiai elemzések, Alutus kiadó, Csíkszereda, 2008

Ádám Gyula 2006

„Arcpoétika”. Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda

Bálint Blanka – Biró A. Zoltán 2004

Helyzetkép Mezőmadarásról. In: Székelyföldi mozaik. Térségi szociológiai tanulmányok. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, p. 97-148.

Bálint Blanka – Demeter Gyöngyvér 2002

MOZAIK 2001. Gyorsjelentés – Székelyföld. In: Mozaik 2001. Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát – medencében. (szerk. Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István) Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.

Balló Beáta – Benes Sarolta 2009

***Adatlapos felmérés a csíki térségben, 2009 - beszámoló

Balló Beáta 2008

A Hargita Megye Tanácsa által 2003-2007 évben támogatott pályázatok statisztikái, In: Biró A. Zoltán (szerk.): Változó térség – Szociológiai és antropológiai elemzések, Alutus kiadó, Csíkszereda, 2008

Balló Beáta 2008

Forrásbevonásról alkotott vélemények Hargita megyében, In: Térség 2008/1, Bodó Julianna – Oláh Sándor – Rostás Zoltán – Túros Endre (szerkesztőbizottság), Csíkszereda, KAM – EMTE Sapientia Társadalomtudományi Intézet - Státus kiadó, 2008 + In: Biró A. Zoltán – Csomortáni Erika (szerk.): Kultúra – Térség – Jövőkép – Székelyföldi kultúrakutatások, Alutus Kiadó, Csíkszereda, 2008

Balog László 2001.

A kulturális intézmények szerepe a regionális identitás erősítésében. In: A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a 2000. április 13-15-i, tusnádfürdői konferencián elhangzott előadásokból. (Szerk. Dr. Papp Kincses Emese – Kassay János – Kánya József) Székelyföld 2000 Munkacsoport. Csíkszereda. p. 264-276.

Barabás László 1998

Forog az esztendő kereke. Sóvidéki népszokások. Mentor kiadó – Custos kiadó, Marosvásárhely.

Becze Zsuzsánna 2009

Csíkszereda árnyékában. Lokális identitás, helyi problémák percepciója és közösségi részvétel egy rurális jellegű városrészen, Csíkzsögödben. SAPIENTIA – Erdélyi Magyar Tudományegyetem. Műszaki és Társadalomtudományi Karok, Szociológia Szak, Csíkszereda

Benedek Éva 2000

Papír és könyvrestaurálás a Csíki Székely Múzeumban. In: Korunk 2000/5. p.108-110.

Benes Sarolta – Balló Beáta 2009

*** Kultúrafogyasztás a Pogány-havas kistérségben I.-II. – kutatási jelentés, 2009

Benes Sarolta 2006

Kulturális jellegű újságcikkek a Hargita Népe napilapban. Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda.

Benkő András 1992

A Székelyudvarhelyi Székely Dalegylet. In: Művelődés 1992/9. p.12-13.

Biró A. Zoltán – Bálint Blanka - Miklós István 2006

Székelyföldi kulturális intézmények, szervezetek képzési és információs igényei In: Térség és kultúra. (szerk. Oláh Sándor) Hargita Megyei Kulturális Központ, Alutus kiadó, Csíkszereda. p. 205 – 234.

Biró A. Zoltán – Bodó Julianna – Oláh Sándor – Túrós Endre 1993

A műholdas tévéadás – egy régió szemszögéből. In: Antropológiai Műhely2 p.7 – 36.

Biró A. Zoltán – Bodó Julianna (szerk.) 2006

Kultúra – Térség – Szaktudás. Képzési anyag rurális térségben dolgozó kulturális menedzserek számára. Alutus kiadó, Csíkszereda

Biró A. Zoltán – Bodó Julianna 1991

A „hargitaiság” – egy régió kultúraépítési gyakorlatáról. In: Átmenetek. A mindennapi élet antropológiája. 1991/2

Biró A. Zoltán – Bodó Julianna 1991

Tévékockák In: Jel – Kép. A Magyar Közvéleménykutató Intézet Folyóirata. XII évfolyam 1-2 szám. P. 49 – 69.

Biró A. Zoltán – Bodó Julianna 2010

Nyilvánosság-szimbólum-társadalom. SAPIENTIA – Erdélyi Magyar Tudományegyetem. Műszaki és Társadalomtudományi Kar. Társadalomtudományi Intézet Státusz Kiadó-Csíkszereda 2010

Biró A. Zoltán – Gagy József – Péntek János (szerk) 1987

Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből. Kriterion könyvkiadó, Bukarest.

Biró A. Zoltán – Miklós István 2006

Székelyföldi kulturális intézmények. In: Térség és kultúra. (szerk. Oláh Sándor) Hargita Megyei Kulturális Központ, Alutus kiadó, Csíkszereda. p. 235 – 261.

Biró A. Zoltán – Olosz Szabolcs 2009

Település – Érték – Fejlesztés. Háromszéki fejlesztési és Kutatási Központ, Státusz kiadó, Csíkszereda 2009 p.43 - 119

Biró A. Zoltán – Székely Kinga 2009

Település-Arculat-Turizmus. A „Sikeres Székelyföld” Szakmai Fórumsorozat második rendezvényének anyaga, Sepsiszentgyörgy, 2009. október 9. Hargita Népe Kiadó, 2010

Biró A. Zoltán (szerk.) 2006

Állapotok és változások. Szociológiai elemzések. TÉT Könyvek. Alutus kiadó, Csíkszereda.

Biró A. Zoltán 1984

„Neked is ilyen legyen, mert másnak is ilyen van!”. In: Kapcsolat - Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások. (szerk. Kondorosi Ferenc) Politika + Kultúra Alapítvány. 1992. p. 68 – 71.

Biró A. Zoltán 1986

Vizuális környezet – vizuális kultúra. In: Kapcsolat - Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások. (szerk. Kondorosi Ferenc) Politika + Kultúra Alapítvány. 1992.

Biró A. Zoltán 1986

Egész és rész igézete. In: Kapcsolat - Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások. (szerk. Kondorosi Ferenc) Politika + Kultúra Alapítvány. 1992. p. 124 - 126.

Biró A. Zoltán 1997

Hétköznapi humorvilág. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Pro –Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

Biró A. Zoltán 2004 Új vidékfejlesztési perspektíva: a kultúragazdaság. In: Vidékfejlesztés Hargita megyében. (szerk. Biró A. Zoltán, Koszta Csaba János, Mátéffy Mária) Alutus kiadó, Csíkszereda. p. 63 – 77.

Biró A. Zoltán 2006

Szemponatok a kulturális menedzserképzés tervezéséhez és szervezéséhez. In: Kultúra – Térség – Szaktudás. (szerk. Biró A. Zoltán, Bodó Julianna) Alutus kiadó, Csíkszereda. p. 7 – 24.

Biró Béla 1999

Valahol Európában. In: Korunk 1999 április X/4

Biró Z. Zoltán 2008

Új vidékfejlesztési perspektíva: a kultúragazdaság, In: Biró A. Zoltán – Csomortáni Erika (szerk.): Kultúra – Térség – Jövőkép – Székelyföldi kultúrakutatások, Alutus Kiadó, Csíkszereda, 2008

Blága Ágnes 2011

A Madéfalvi Siculicidium mint az összmagyarság és a lokalitás ünnepe In: Térség –Fejlesztés – Tudomány. A KAB Alkalmazott Társadalomtudományi Szakbizottságának konferenciája (szerk. Biró A Zoltán – Kiss Adél) 2010 p.28-40

Blénesi Éva – Mandel Kinga – Szarka László (szerk.) 2005

A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer. MTA Etnikai – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest.

Bodó Julianna – Kiss Adél (szerk.) 2009

Kultúra – Kommunikáció – Innováció. KAB Alkalmazott Társadalomtudományi Szakbizottság 2., Sapientia EMTE – Státus kiadó, Csíkszereda, 2009

Bodó Julianna 1981

Vágyott és valódi életterek (Gyermekek lakásképe). In: Kapcsolat - Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások. (szerk. Kondorosi Ferenc) Politika + Kultúra Alapítvány. 1992. p.25 – 28.

Bodó Julianna 1984

A lehető legszebb ruhában (A paraszti öltözet funkcióváltozása). In: Kapcsolat - Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások. (szerk. Kondorosi Ferenc) Politika + Kultúra Alapítvány. 1992.

Bodó Julianna 1998

A magánszféra ünnepe a szocializmus korszakában. In: Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról. Helyzet Könyvek (szerk. Bodó Julianna) KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Pro-Print könyvkiadó, Csíkszereda. p. 211 – 222.

Bodó Julianna 2000

Szempontok az ünneplési gyakorlat vizsgálatához. In: Miénk a tér? Szimbolikus térhasználat a székelyföldi régióban (szerk. Bodó Julianna). Pro – Print könyvkiadó, Csíkszereda.

Bodó Julianna 2004

A formális és informális sféra ünneplési gyakorlata az 1980-as években. Scienta Humana, Budapest.

Bodó Julianna 2007

A terep, ahol élünk. Antropológiai elemzések. SAPIENTIA – Erdélyi Magyar Tudományegyetem. Műszaki és Társadalomtudományi Kar. Társadalomtudományi Intézet, Státus Kiadó, Csíkszereda 2007

Boldizsár Dénes 1924

A székelyudvarhelyi és székelyföldi ősi szokásos vallásos határkerülés eredete, rövid története és imakönyve. Globus nyomda, Székelyudvarhely.

Csapó János 2002

A kulturális turizmus lehetőségei Székelyföldön, In: Kassay János (szerk.): A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben – Válogatás II. Székelyföld konferencia előadásából. 2001.október 10-12, Székelyföld 2000 Munkacsoport, Csíkszereda, 2002

Csiszer Enikő 2006

A csíkmenasági fiatalok kultúra- és médiafogyasztása. In: Állapotok és változások. Szociológiai elemzések. TÉT Könyvek. Alutus kiadó, Csíkszereda. p. 176 – 190.

Csomortáni Erika 2008

Kulturális turizmusról, kultúragazdaságról alkotott vélemények Hargita megyében, In: Térség 2008/1, Bodó Julianna – Oláh Sándor – Rostás Zoltán – Túros Endre (szerkesztőbizottság), Csíkszereda, KAM – EMTE Sapientia Társadalomtudományi Intézet - Státus kiadó, 2008 + In: Biró A. Zoltán – Csomortáni Erika (szerk.): Kultúra – Térség – Jövőkép – Székelyföldi kultúrakutatások, Alutus Kiadó, Csíkszereda, 2008

Csортán Ferenc – Csортán Ilona 2004

Műemlék, műemléksors a Székelyföldön, In: Limes, 2004/2, Tatabánya

Dálnoky Csilla 2008

A Csíki Játékszín imázsának vizsgálata pedagógusok körében, In: Biró A. Zoltán – Csomortáni Erika: Kultúra – Térség – Jövőkép (szerk.): Kultúra – Térség – Jövőkép – Székelyföldi kultúrakutatások, Alutus Kiadó, Csíkszereda, 2008

Dr. Balázs Lajos – Biró A. Zoltán 1997

Két szerep – egy személy. Esettanulmány a „lakodalmos gazda” szerepéről. In: Antropológiai műhely 3-4/1997 (szerk. Bodó Julianna). KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Pro-Print könyvkiadó, Csíkszereda. p.59-75.

Dr. Balázs Lajos 1995

Menj ki én lelkem a testből... Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson. Pallas- Akadémia, Csíkszereda.

Dr. Hermann Gusztáv Mihály – Kolombán Zsuzsánna – Róth András Lajos (szerk.) 2004

Aeropolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok IV. Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda – Székelyudvarhely.

Dr. Papp Kincses Emese – Kassay János – Kánya József (szerk.) 2001

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a 2000. április 13-15-i, tusnádfürdői konferencián elhangzott előadásokból. Székelyföld 2000 Munkacsoport. Csíkszereda

Fekete András Oszkár 2006

Térségi kulturális intézmények szerepe a lokális identitás és a versenyképesség alakulásában. SAPIENTIA – Erdélyi Magyar Tudományegyetem. Műszaki és Társadalomtudományi Karok, Szociológia Szak, Csíkszereda.

Ferencz Angéla (szerk.) 2006

Kultúrázók. Falusi kultúrotthonok Hargita megyében. Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda

Ferencz Angéla 1999

A lakodalmi főétkezés és változása Kászonimpéren. In: Hargita Kalendárium.

Ferencz Angéla 2001

Hagyomány és modernitás a székelyföldi farsangi szokásokban.

Ferencz Angéla 2002

Sokszor úgy szeretnék enni, magam sem tudom, hogy mit. Hagyományos táplálkozás a Székelyföldön. (szerk.). Pro – Print könyvkiadó, Csíkszereda.

Ferencz Angéla 2003

A kulturális örökség védelme, kulturális ipar alapjai a Székelyföldön. In: Székelyföld. P. 326 – 352. Szerk. Horváth Gyula, MTA Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs.

Ferencz Angéla 2004

Csíkszeredai fiatalok életmódja, kultúrája. In: Ifjúsági „szubkultúrák”. Tanulmánykötet. (szerk. Szapu Magda) MTA Politikai Tudományok Intézete. Scientia Humana, Budapest. p.155- 187.

Ferencz Angéla 2006

Interjúk. In: Kultúrázók. Falusi kultúrotthonok Hargita megyében (szerk. Ferencz Angéla) Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda. p. 67 – 191.

Ferencz Angéla 2006

Kultúrházak és helyi közösségek. In: Kultúrázók. Falusi kultúrotthonok Hargita megyében (szerk. Ferencz Angéla) Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda. p. 7 – 16.

Ferencz Angéla 2010

A Csíki medence vidéki kulturális intézményeinek sajtókapcsolatai. In: Térség –Fejlesztés – Tudomány. A KAB Alkalmazott Társadalomtudományi Szakbizottságának konferenciája (szerk. Biró A Zoltán – Kiss Adél) 2010 p. 50-66

Földiák András 2002

A globalizáció és a művelődés. In: A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásából 2001. október 10-12. (szerk. Kassay János) Székelyföld 2000 Munkacsoport. Csíkszereda. p. 139-141.

Gagy József – Szatmári László 1993

Központi – helyi. (Beszélgetés a helyi művelődés átalakuló adminisztratív kereteiről Váli Józseffel, Hargita Megye Művelődési Felügyelőségének főtanácsosával). In: Művelődés 1993/4. p.6-8.

Gagy József 1981

Fehér selyem csipkészlű drága kicsi kendő (Falvédőkről, a lakás tárgyairól, az ízlésről). In: Kapcsolat - Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások. (szerk. Kondorosi Ferenc) Politika + Kultúra Alapítvány. 1992.

Gagy József 1984

A „működő” viselet: tárgy és jel. In: Kapcsolat - Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások. (szerk. Kondorosi Ferenc) Politika + Kultúra Alapítvány. 1992. p. 65 – 68.

Gagy József 1984

Egység és egyéniség (líceumi tanulók egyenruha – viselete). In: Kapcsolat - Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások. (szerk. Kondorosi Ferenc) Politika + Kultúra Alapítvány. 1992. p. 57 – 62.

Gagy József 1986

„Hogy tudsz itt élni, fiam?” In: Kapcsolat - Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások. (szerk. Kondorosi Ferenc) Politika + Kultúra alapítvány. 1992. p. 121 – 123.

Gagy József 1986

Pad – graffitik. In: Kapcsolat - Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások. (szerk. Kondorosi Ferenc) Politika + Kultúra Alapítvány. 1992.

Gagy József 1988

Madarat tolláról, tizenévest táskájáról. In: Kapcsolat - Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások. (szerk. Kondorosi Ferenc) Politika + Kultúra Alapítvány. 1992. p. 181 – 184.

Gagy József 1990

Szépteremtő Kaláka 1990. A gyergyószárhegyi alkotótáborról beszél a tábor igazgatója, Zöld Lajos újságíró. In: Művelődés 1990/4-5. p.10-11.

Gagy József 1991

Amikor a kultúra beszél az eseményben. In: Művelődés, 1991/9. p.27-28.

Gagy József 1991

Egy művelődési intézmény „a szocializmus kiteljesedésének” idején: a kultúrotthon. In: Művelődés 1997/3.

Gagy József 1991

Intézmények születése... Hargita megyei közművelődés '90. Beszélgetés Ferenczes Istvánnal, a Hargita Megyei Művelődési Felügyelőség főfelügyelőjével. In: Művelődés 1991/4. p.5.

Gagy József 1992

„Idáig minden bétéljesegett...” (A jós és közössége) In: Átmenetek. A mindennapi élet antropológiája. 1-2.

Gagy József 1997

Kultúra – menedzsment. In: Művelődés 1997/9. p.15-16.

Gagy József 1997

Múlt és jelen Székelykeresztúron. In: Művelődés 1998/2, p. 7 – 8.

Gagy József 1998 (lejegyezte) Szabó Zsolt, Biró A. Zoltán, Bodó Julianna, Balázs Lajos, Lőrincz György, Birtók József, Bálint András, Kozma Mária:

Közművelődési ünnepeinkről. Csíkszereda 1991 szeptember 27. Vita. In: Művelődés. Antológia 1998/5-6. p.21-27.

Gagy József 1998

Jelek égen és földön. Hiedelem és helyi társadalom a Székelyföldön. KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Pro-Print könyvkiadó, Csíkszereda.

Gagy József 1998

Rejtőzők, jósok a Sóvidéken. In: Extázis, álm, látomás (tanulmányok a transzcendensről). Balassi Kiadó, Budapest.

Gagy József 2001

„Kultúrforradalom a Székelyföldön”. In: Hargita Kalendárium 2001, p. 86 – 89

Gagy József 2004

Örökített székely kapu. Hagyomány, örökség, örökségesítés egy székelyföldi faluban

Gál Irma 1997

Gyergyóalfalvi fejtős szedettek és keresztszemes minták 1965-1995. Pallas - Akadémia kiadó, Csíkszereda.

Gereben Ferenc 2002

A határon túli magyarság olvasás kultúrája. <http://www.oszk.hu/kiadvány/kf/2000/4/katsanyi.html>

Gergely Katalin 1994

Húsvéti határkerülés 1990-ben a Gyergyói medencében. In: Erdélyi Múzeum 1994/3-4. p.45-55.

Gergely Orsolya 2008

Kulturális intézmények kapcsolati kultúrája, In: Biró A. Zoltán – Csomortáni Erika (szerk.): Kultúra – Térség – Jövőkép – Székelyföldi kultúrakutatások, Alutus Kiadó, Csíkszereda, 2008

Gergely Orsolya 2009

Az én házam, az én váram. Az erdélyi magyar lakosság lakásmódjának néhány dimenziójáról. In: Kultúra – Kommunikáció – Innováció A KAB Alkalmazott Társadalomtudományi Szakbizottságának konferenciája (szerk. Bodó Julianna – Kiss Adél) 2009 p.41-54

Gergely Orsolya 2009

Virtuális Identitás (?) Az önmeghatározás és imázsépítés új lehetőségei. In: Kultúra – Kommunikáció – Innováció. A KAB Alkalmazott Társadalomtudományi Szakbizottságának konferenciája (szerk. Bodó Julianna – Kiss Adél) 2009 p.186-209

Gothárd – Török Melinda Ildikó 2006

Olvasáskultúra és szabadidő felhasználás a székelyudvarhelyi Tamási Áron Gimnáziumban

Gub Jenő 2003

Természetismeret és néphagyomány a székely Sóvidéken. Erdélyi gondolat könyvkiadó, Székelyudvarhely.

Haáz Ferenc Rezső 1994

Udvarhelyi tanulmányok (szerk. Zepeczánér Jenő). Haáz Rezső Kulturális Egyesület, Infopress nyomda, Székelyudvarhely.

Hermann Gusztáv 1995

Székelyudvarhely: műemlékek. Haáz Rezső Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely.

Horváth Gyula (szerk.) 2003

A Kárpát-medence régiói I. Székelyföld. MTA Regionális Kutatások Központja. Dialog Campus kiadó, Budapest – Pécs.

Ifj. Cseke Péter 1998

Székelyudvarhelyi fiatalok – korszakváltás küszöbén. In: Korunk 1998

Ilyés Zoltán 2005

Identitás, kultúrtáj, örökségmenedzsment. Szempontok Gyimes kistérségi erőforrásaainak értékeléséhez, In: Bakó Boglárka – Szoták Szilvia (szerk.): Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében, MTA-Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadó, Budapest, 2005

Kassay János (szerk.) 2002

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból 2001. október 10-12. Székelyföld 2000 Munkacsoport. Csíkszereda

Kiss Jenő 1998

Könyvtár és könyvtárak Sepsiszentgyörgyön. In: Művelődés 1998/4, p. 13.

Kondorosi Ferenc (szerk.) 1992

Kapcsolat – Környezet – Közösség. Csíkszeredai antropológiai írások. Politika + Kultúra Alapítvány.

Kovács András 1991

A székely szombatosok. In: Korunk, augusztus

Kozma Mária (szerk.) 1998

Hargita megye, útikönyv. In: Barangolás a Székelyföldön. Alutus nyomda, Csíkszereda.

Kulcsár Erzsébet 2006

Szabadidő a mérlegen. Csíkszereda aktív kereső népességének szabadidő vizsgálata. In: Állapotok és változások. Szociológiai elemzések. TÉT Könyvek. Alutus kiadó, Csíkszereda. p. 227 – 247.

Lajos Katalin 1995

Láthatatlan kollégium. Betlehemes játék Csíkszentmiklóson. In: Korunk, 1995/12

Lengyel K. Zsolt 1991

Hozzászólás a csíksomlyói búcsú kérdéséhez. In: Művelődés 1991/2-3. p. 14-18.

Mihály János 2006

Vázlat egy népház történetéhez. In: Kultúrázók. Falusi kultúrotthonok Hargita megyében (szerk. Ferencz Angéla) Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda. p. 36 – 51.

Miklós István 2005

Forrásbevonási gyakorlat a székelyföldi kulturális intézmények esetében. In: A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer. MTA Etnikai Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest. P. 76 – 92

Miklós István Ottó 2004

Társadalmi Helyzetkép az „Észak – Kelet Hargita” Kistérség Társulásáról. In: Vidékfejlesztés Hargita megyében. (szerk. Biró A. Zoltán, Koszta Csaba János, Mátéffy Mária) Alutus kiadó, Csíkszereda. p.31 – 63.

Nagy András 1995

Városkép és ami még hozzá tartozik. In: Lapok a Székelyföld múltjából 1. (szerk. Kozma Mária). Alutus Rt., Csíkszereda.

Oláh Sándor (szerk.) 2006

Térség és kultúra. Alutus kiadó, Csíkszereda

Oláh Sándor 1996

Rituális beszéd a homoródalmási temetésen. In: Néprajzi Látóhatár V. évfolyam 3-4. p. 154 – 165.

Oláh Sándor 2006

Szövegek és történetek. In:Térség és kultúra (szerk. Oláh Sándor) Hargita Megyei Kulturális Központ, Alutus kiadó, Csíkszereda p.13 – 197.

Orbán Balázs 1996

A Székelyföld leírása. Európai Idő kiadó, Sepsiszentgyörgy.

P. Buzogány Árpád (szerk.) 1998

Csíksomlyó a Székelyföld Rómája. In: Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat. Erdélyi Gondolat kiadó, Székelyudvarhely.

P. Buzogány Árpád 2006

A jól működő kultúrotthonok felettébb szükséges voltáról. In: Kultúrázók. Falusi kultúrotthonok Hargita megyében (szerk. Ferencz Angéla) Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda. p. 51 – 65.

Páll Árpád 1996

Tompa Miklós színházeszménye. A Székely Színház 50. évfordulójára. In: A Hét 1996/20. p.6-7.

Papp Sz. László 1995

Hargita megyei könyvműhelyek. In: Művelődés 1995/3. p.23-24.

Romhányi András 2002

Magyar kultúrával Európába(n). In: A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból 2001. október 10-12. (szerk. Kassay János) Székelyföld 2000 Munkacsoport. Csíkszereda. p. 129-139.

Rostás Zoltán 1989

„Hát ide figyelj édes fiam..” (esszék az ifjúságkutatás köréből) – szöveggyűjtemény. Albatrosz könyvkiadó

Sepsiszéki Nagy Balázs 2002

A néprajzi turizmus lehetőségei Székelyföldön. In: A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból 2001. október 10-12. (szerk. Kassay János) Székelyföld 2000 Munkacsoport. Csíkszereda. p. 141-146.

Sólyom Andrea 2004

Esettanulmány az ifjúsági csoportkultúrákhoz tartozó székelyudvarhelyi fiatalokról. In: Ifjúsági „szubkultúrák” . Tanulmánykötet. (szerk. Szapu Magda) MTA Politikai Tudományok Intézete. Scientia Humana , Budapest. p.188 – 237.\

Szabó András 1995

Csíkszögöd: Nagy Imre képtár, Haáz Rezső Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely.

Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István (szerk.) 2002

Mozaik 2001. Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.

Szabó Károly Csaba 2006

***Kultúrafogyasztás és értékorientációk a Márton Áron Gimnázium diákjainak körében, 2006

Szapu Magda (szerk.) 2004

Ifjúsági „szubkulturák”. Tanulmánykötet. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.

Szász Margit 2003

Székely életmód és népművészet. Infopress Rt., Székelyudvarhely.

Szatmári László 2001

Vidékünk képzőművészetének szubjektív megközelítése. In: A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a 2000. április 13-15-i, tusnád-fürdői konferencián elhangzott előadásokból. (Szerk. Dr. Papp Kincses Emese – Kassay János – Kánya József) Székelyföld 2000 Munkacsoport. Csíkszereda.

Székely Kinga 2009

Kulturális elemek jelenléte a reklámfilmekben. In: Kultúra – Kommunikáció – Innováció A KAB Alkalmazott Társadalomtudományi Szakbizottságának konferenciája (szerk. Bodó Julianna – Kiss Adél) 2009 p.54-72

Székely Zsolt 2002

A Bodrogkeretúr – kultúra újabb emlékei a Székelyföldön. In: Erdélyi Múzeum, 2002/1-2. p.86-92.

Szócs Lóránt 2006

Kimutatások a megye vidéki kultúrházainak tevékenységi köreiről, állapotáról és az önkormányzatok közművelődési tevékenységéről. In: Kultúrázók. Falusi kultúrotthonok Hargita megyében. (szerk. Ferencz Angéla) Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda. p. 16 – 36.

Tamás Anna-Mária 1999

A fafaragás a székely nép életében. In: Székelyföld 1999/2. (szerk. Ferenczes István). Pro-Print nyomda, Csíkszereda. p. 72 – 107.

Tivai Nagy Imre 1996

Emlékezés régi csíkiakról. In: Lapok a Székelyföld múltjából. Pallas Akadémia, Csíkszereda

Túrós Endre 1995

Mozaikkocka a csíksomlyói búcsúról. In: Miénk a tér? Szimbolikus térhasználat a székelyföldi régióban (szerk. Túrós Endre). KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Pro – Print könyvkiadó, Csíkszereda.

Vákár Katalin 1998

A gyimesi fonóján varrott. (szerk. Mihálykó Éva) Pallas Akadémia, Csíkszereda.

Vámszer Géza 1996

Néprajzi, népművészeti, múzeumi és háziipari mozgalmak Csíkban a két háború között. In: Művelődés 1996/10. p.33-36.

Veres Péter 1995

Korond: kerámia. Haáz Rezső Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely.

Vöö Gabriella 1993

A fálucsúfolás szokása a székelyeknél. In: Művelődés 1993/1. p.34-36.

Zoltán A. Biró – Julianna Bodó 1993

La pratique d'édification culturelle d'une région. In: Experimentets, Annual Bulletin of the Workshop for Anthropology and Communication. Volume 1.

***2006

Székelyföldi kulturális intézmények és szervezetek kapcsolati kultúrája. KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda.

***2006

Megyei Kulturális Intézményrendszer. Szerkezeti, működési javaslatok. Csíkszereda

***2006

Gyergyóremete. Helyzetkép, erőforrások, társadalmi igények. KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda

12. A helyzetelemzéshez kapcsolódó mellékletek

12. 1. Az intézményrendszer működésével kapcsolatos kutatások összefoglaló értelmezése

Az intézmények/szervezetek általános működésének jellemzői

Az elemzés adatai alapján a térségi intézmények csoportjáról az alábbiakat hangsúlyozhatjuk:

- ✓ Az intézmények száma igen jelentős, ez a fejlesztési politika szemszögéből pozitív kiindulópontot jelent
- ✓ Az intézmények a térség egészét lefedik
- ✓ A jogi, szervezeti és működésbeli tagolódás mértéke és jellege egyfelől sokféleséget jelent és ez előnyként is kezelhető. Ugyanakkor a sokféleség mögött a „csináld magad” alapállás húzódik meg, ezért az egyes elemek az esetek nagy többségében „a maguk útját járják”.
- ✓ Az ágazati tagolódás adatai szerint az intézmények térségi, településtípusok szerinti eloszlása nem kiegyensúlyozott, ezt a tényt a fejlesztéspolitikában nyomatékosan előtérben kell tartani.
- ✓ A jogi forma szerinti tagolódás az mutatja, hogy sok a nem formalizált egység, ez törékenységet jelent

Az intézmények forrásbevonási képessége és gyakorlata

Összegzésképpen a kapott válaszok alapján megfogalmazhatóak bizonyos következtetések a térségi intézmények pályázási gyakorlatáról. A kapott válaszok tükrében a térségi adatok azt mutatják, hogy a kulturális szervezetek számára a pályázat fogalma és gyakorlata széles körben ismert. Legalábbis abban az értelemben, hogy a térségben több száz

kulturális szervezet folytat pályázatok révén forrásbevonást. Tekintettel arra, hogy a néhány várostól eltekintve alapvetően rurális térségről van szó, ezt az arányt magasnak is tekinthetjük. Az megállapítható, hogy a pályázatok révén elnyert összegek igen jelentősek, ezek főként bizonyos szervezetek esetében jelentenek szinte kizárólagos pénzforrást, az egész intézményrendszer fenntartásában is jelentős szerepet töltenek be. Ezeknek a támogatásoknak az értéke, jelentősége a megkérdezettek véleményében még inkább kidomborodik, a tényleges súlyán felül értékelik. Ez ugyanúgy vonatkozik általában a pályázatokra és a magyarországi pályázatokra egyaránt.

Az intézmények információszerzési gyakorlat, információs igények

- A megkérdezettek ma elsősorban a nyomtatott sajtó és a személyközi kapcsolatok (kultúrával foglalkozó kollegák) révén szerzik be a számukra fontos információkat. Tekintettel arra, hogy periférikus helyzetű térségről van szó, ezek a források eleve csak kis számú információ elérését teszik lehetővé. Első említésként az elektronikus hírlevél is magas említési arányt ért el, ami arra utal, hogy akinek e-mail elérhetősége van, az első helyre sorolta ezt a csatornát.
- A legfontosabb hírek a készülő térségi rendezvényekről szóló híradás minősült, a fontossági sorrendben ezt a pályázati információk követik. Ez arra utal, hogy a térségben működő kulturális szervezetek nagyon keveset tudnak egymás munkájáról, miközben az ilyen ismeretek iránti igény magas. Hiányzik az a térségi szolgáltató, amely összegyűjti és minden kulturális szereplő fele továbbküldi a térségi információkat.
- Az információterjesztés javasolt formái közül a nyomtatott hírlevél került az első helyre, emellett még a rendszeresített személyes találkozók kaptak jelentős említést. Ez az igény – hasonlóan a 2-es pontban jelzett igényhez – térségi szolgáltató központ szükségességére utal. A megkérdezettek több mint fele hetente vagy még gyakrabban szeretne információkat kapni.

Az intézmények képzési, szaktanácsadási elvárásai

- Nagyon fontos igényre utalnak azok a válaszok, amelyek szerint a térségben működő kulturális intézmények nagy többsége igényt tartana kulturális szaktanácsadásra.

- A kulturális szakmai képzést a megkérdezett intézmények és szervezetek nagyon fontosnak tartják. A képzés formáját illetően – bár csak egy választ kértünk – a válaszolók egy része több változatot is bejelölt. Ez – megítélésünk szerint – szintén arra utal, hogy a képzési formák több típusa iránt valóságos igény van. A legnagyobb említést az olyan képzési forma kapta, amely a szeminárium-formát és az interaktív beszélgetést helyezi előtérbe. Magas említési aránnyal szerepel a válaszok között a csoportos gyakorlat, és harmadikként a klasszikus ismeretterjesztő előadás is. Meglepően kevés említést kapott az előkészített tananyag alapján való egyéni tanulás (nyomtatott vagy elektronikus). Ezt részben magyarázza az a tény, hogy a térségben ilyen kísérletre eddig érdemben nem is került sor.
- Az igényelt képzési tartalmak terén az események és rendezvények szervezése kapta a legnagyobb említést, ezt követi a tájékozódás és információgyűjtés tanulása. Az első említések között meglepően magas számot kapott a térségismeret. Mindez arra utal, hogy a tervezett képzésekben a gyakorlatias modulokat és a térségre szabott ismeretanyagot érdemes előtérbe helyezni.
- A megkérdezettek jelenleg elsősorban a kultúra területén dolgozók révén szereznek szakmai ismereteket. Amint fentebb láttuk, a személyes kapcsolatok nagyon fontos információs forrást is jelentenek. Ehhez képest a szakmai képzés keretében történő tanulás csekély súlyt kap, azon egyszerű oknál fogva, hogy ezek száma kevés, megítélésük pedig meglehetősen ambivalens. Egyébként a megkérdezettek körülbelül háromnegyede még nem is vett részt szakmai képzésben.
- A képzések kapcsán a megkérdezettek a hasznosítható tudást tartják a legfontosabb kritériumnak. Ezért több mint kétötödük még fizetni is hajlandó, de azt megjegyzi, hogy az összeg legyen alacsony. A megkérdezettek 16 százaléka csak ingyenes képzésben venne részt.
- Kiemelkedően fontos igényre utalnak azok a válaszok, amelyek a képzést segítő szakmai háttéranyagok összeállítását szorgalmazzák. A megkérdezettek több mint 85 százaléka szorgalmazza ezt. Mivel ma a térségben egyetlen olyan könyvtár sem működik, amely a kulturális képzéshez kapcsolódó szakmai anyagok rendszeres gyűjtésével és terjesztésével foglalkozna, a kereskedelemben pedig ilyen publikációk csak elvétve kaphatók, ennek az igénynek az erőteljes megfogalmazódása természetesnek tekinthető.

- Az összeállított szakmai anyagokat a megkérdezettek többsége nyomtatott formában szeretné megkapni. Azonban már megjelenik a CD-k, az Internet alapú szolgáltatások iránti igény is, körülbelül a válaszolók negyedénél. Ez arra utal, hogy a képzést formájában a hagyományos formákat (nyomtatott anyagok, csoportos foglalkozások) kell előtérbe helyezni, de célszerű kidolgozni a képzés e-learning típusú anyagait is.

Az intézmények kapcsolati kultúrája

A megkérdezettek körében a kapcsolatok, az arculat, a reklám fontossága ismert és elismert. A kapcsolati kultúra szükségességének fölismerése és a kapcsolati kultúrát fejlesztő tényleges tevékenység között még egyelőre kevés az átfedés. Lokális beágyazottságból adódó sajátos ambivalencia jellemző: formalizáltság és helyi beágyazottság, támogatottság.

A térségi kulturális szervezetekben és intézményekben a lokalitás nagyon erős, túlhangsúlyozott, s nem egy esetben a hatékony kapcsolatépítés, kapcsolatmenedzsment gátja. Tennivalók: elsősorban az ambivalens helyzetet célszerű tudatosítása a térségi kulturális szereplőkben, második lépésben a jelenlegi gyakorlat javítását célzó bármilyen program kidolgozása.

12. 2. Az elit helyzetértelmezése

A térségi kulturális helyzetkép értelmezésében sajátos szerep jut a jelentősebb, állami vagy önkormányzati támogatást élvező intézményeket vezető elitnek. Az ezen a téren folytatott kutatási program keretében (témavezető Oláh Sándor) készült interjúk összetett, esetenként ellentmondásos képet tárnak elénk.

Az 1989-et követő időszakhoz képest jelenleg Hargita megyében jól működő, minőségi tevékenységet végző kulturális intézmények működnek. A működés előfeltétele sok esetben a megfelelő szakember irányító munkája, aki az intézmény tevékenységének irányt szab és azáltal egy arculatot alakít ki magáról az intézményről is.

Amint az interjúkból is kiderült az intézmények működésének megszervezése rendkívül nehéz feladat, ugyanis céljuk a „magaskultúrát” szolgáló alkotások mellett a társadalom szélesebb rétegeit is megcélzó alkotások létrehozása, oly módon, hogy a létrehozott termék művészi, szakmai kritériumok alapján értékelhető legyen. Az intézmények feladatuknak érzik a szűkebb régió kulturális igényeinek a kielégítését is, amint az alábbi interjúrészletek is tükrözik:

„Utazó színháznak nevezzük magunkat. Gyergyószentmiklós kisváros, egy nagyszínpadi előadást – majdnem 400 férőhelyes a nézőterünk –, három, maximum négyszer lehet játszani egy évadban. A város nem bír meg többet. Egy stúdió-előadást is csak ötször-hatszor tudunk játszani, épp ezért muszáj sokat utaznunk. Nekünk természetes, hogy az elkészült előadást elvisszük a környező városokba is, Csíkszeredába, Udvarhelyre, Sepsiszentgyörgyre. Igyekszünk eljutni Marosvásárhelyre, Kolozsvárra is(...)Természetesen a környező nagyobb községekben is játszunk – Ditróban, Remetén, Csomafalván –, amennyiben az előadás játszható a falvak nézői számára is.

Érdekes, hogy tartottunk már mozgásszínházi bemutatót Ditróban (...)” Béres László- a Figura Stúdió Színház igazgatója, Gyergyószentmiklós

„Többféle műsorunk van, van olyan, hogy hagyományos, csak folklórműsor, de van olyan is, ami a magyar mondavilágban gyökerezik. Többféle közönségnek, többféle gondolkodásmódnak készítünk műsort. Meg kell hallani azért a közönség igényét is(...). Ez volt a legtermészetesebb és legösztönösebb dolog, mindig úgy gondoltuk díjazások nélkül is, hogy el kell fogadni minden meghívást, amit csak el tudunk fogadni. Igyekszünk úgy kiegyezni, hogy ha nincs anyagi lehetőségük a meghívóknak, találjuk meg a módját, hogy ha már van közönség, aki

látni akar minket, találkozhatunk velük, akkor keressük meg őket és tartjuk velük a kapcsolatot, a közönségünkkel.” András Mihály - igazgató, művészeti vezető, Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes

„Tulajdonképpen nekünk a város lakosságát kellene kiszolgálni. Mi viszont egy sokkal tágabb körzetet szolgálunk ki, egyfajta informális regionális intézményként. Például a galambfalvi, vagy bögözi lakos nem fog bemenni Csíkszeredába azért, hogy megkeressen egy folyóiratot, egy újságot, egy törvényt, vagy akár könyvet. Ezek az emberek hozzánk jönnek, őket is kiszolgáljuk, egyrészt az olvasóteremben, de kiszolgáljuk tulajdonképpen kölcsönző olvasókként is(„)” Dr. Hermann Gusztáv Mihály - a székelyudvarhelyi Városi Könyvtár igazgatója

A minél szélesebb társadalmi réteg kiszolgálásának gondolata mellett az interjúalanyok megfogalmazták a szakmai színvonal megtartására vonatkozó igényüket, ami a mai gyorsan változó világban rendkívül nehéz feladatnak bizonyul. A sok kínálat közül a vevő nem valószínű, hogy felfedezi az igazán értékest. A kulturális intézményeknek fel kell venniük a harcot a piacot elárasztó termékekkel.

„A közönség felé nyitunk, mert itt vagyunk, mert kapcsolatunk van a társadalommal, szükségünk van a társadalmi visszajelzésre, a kulturális terméket előállító színész, táncos, képzőművész, figyel arra, hogyan értik, elfogadják amit csinálunk, de van egy mérce, amit nem szabad alább engedni, ott meg kell állni.” Márton Árpád, festőművész, Csíkszereda

Egy másik üzenet, amit meg kell említeni, az intézmények anyagi és szellemi támogatottságához kapcsolódik. A legtöbb intézményvezető kifogásolta, hogy az önkormányzatok, állami intézmények nem támogatják megfelelően a kultúrát, mint ahogy az alábbi interjúrészletből is kiderül.

„Abszolút nem fontos, púp a hátukon. Púp a hátukon a színház, a könyvtár, a múzeum, ők valahogy úgy képzelik el ezeknek az intézményeknek a működtetését, hogy önerőből kellene működni valamennyinek. Tehát ők adnak egy minimális segélyszerű támogatást és ebből gazdálkodjanak az egyes kulturális intézményvezetők. Az előjárók azt hiszik, hogy olyan jó infrastruktúrával rendelkeznek ezek a kulturális intézmények, hogy önerőből fenntartják magukat. Tehát ezek a vezetők valahova ide szeretnének eljutni. De hát azt nem tudják, hogy a kultúra általában egy „parazita, élősködő szükséges rossz”, egy olyan entitás, amihez pénz kell. Tehát a kultúra pénzt nem termel. A kultúra értéket teremt és nem pénzt, de hát ők ezt nem

tudják felfogni, ők mindig abban gondolkodnak, hogy egy kulturális létesítmény profitorientált legyen.” Csergő Tibor - a gyergyószentmiklósi Tarisznyás Márton Múzeum igazgatója

Az anyagi gondok orvoslását a kulturális intézmények vezetői a helyi vállalkozói szférától sem várhatják: „Hiányzik az a vállalkozó réteg, amely támogatná a kultúrát. Kilencven százalékában nem támogat kultúrát, nem lát benne üzletet, nem lát benne hasznot, minek kell akkor a kultúra. Az újjgazdag réteg, ami főleg kilencven után jelent meg ebben a városban nem áldoz a kultúrára.” Csergő Tibor- a gyergyószentmiklósi Tarisznyás Márton Múzeum igazgatója, persze néhány ezzel ellentétes vélemény is elhangzott, például Lőrincz Zsuzsánna, az Artera Alapítvány igazgatója az interjúkészítés során több céget is felsorolt, amelyek az alapítvány támogatói közé tartoznak.

Ugyancsak több intézményvezető megfogalmazta, hogy szakemberhiánnyal kell megküzdeniük, aminek oka legtöbb esetben az anyagi keret hiánya.

„Nekünk szükségünk lenne egy állandó szakértőre, egy néprajzi referensre, akivel napi szinten kapcsolatunk legyen, aki egy megbízható szakmai irányt adna, mert előfordul, hogy szakmai kérdésekben tanácstalan az ember. Szükséges lenne az alapítvány alkalmazottainak és tagjainak továbbképzése. Erre a célra leadtunk is egy pályázatot, majd meglátjuk, mi lesz a döntés.” Lőrincz Zsuzsánna, az Artera Alapítvány igazgatója, Székelyudvarhely

Ugyanakkor szükség lenne mind az intézményvezetők, mind az alkalmazottak szakmai fejlődésére is, de ennek is az anyagi- vagy az időtényező szab korlátot.

„Nincs saját képzési időm, egy vezetőnek kellene arra több időt szakítania, hogy képezze magát. Elmentem Pécsre, beiratkoztam a művelődési menedzser szakra, bejutottam, elvégeztem egy évet, majd értesítettek, hogy folytassam, csak az a probléma, hogy ott azt tanították, amit én nem tudok hasznosítani (...) Mégis időt kellene szakítsak önképzésre, mert tudnám, hogyan fejlesszem magam, mert, ha én jobb, akkor jobb az intézmény is. A tánckarra ráférne az, hogy évente egy hónapot vagy egy hetet menjünk valahová aktív pihenésre. Edzenek, legyenek sós levegőn vagy hegyi levegőn, legyenek akár gyógyvízben, pihenjenek, regenerálódnak, mert én tudom, hogy ez az igénybevétel, ez a teher, amit itt elviselnek, az sok.” András Mihály, a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes igazgatója, művészeti vezetője.

Az intézmények egyfajta nevelő szerepet is felvállaltak, sok intézményvezető gondolja úgy, hogy az intézménynek magának kell kinevelnie a műértő közönségét, példaként felhoznám az alapítványok, színházak, könyvtárak, illetve a néptáncgyűttesek munkáját. A gyerekek

oktatása, a velük való foglalkozás által felnevelődik egy olyan társadalmi réteg, amely igényt fog tartani a színvonalas kulturális „termékekre”.

„A mai világ sokszínű, nem lehet a dolgokat fehér-feketében látni, nem ilyen egyszerű erre a kérdésre a válasz. Például ott vannak a rádiók, hogy párhuzamot vonjunk, vannak a közszolgálati és a kereskedelmi rádiók. A kereskedelmi rádiókban azért van zene, hogy kitöltse az időt két fizetett reklám között. Ezt hallgatja az emberek nagy része. Ha az ilyen adások formálják az ízlésünket, az nagyon nagy baj. Nem lehet teljesen a közönségre bízni, hogy mit hallgasson, azért vannak a közszolgálati intézmények, azért van a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes, hogy nevelje is a közönséget, az ízlést (...). Az utánpótlás által sokkal hatékonyabbak vagyunk a nevelésben, azáltal, hogy most már közel kétezer gyermeket tanítunk a régióban. Sehol ekkora holdudvara egyetlen együttesnek sincs, ilyen rendszerben, ahogy mi működtetjük. Ezekből a fiatalokból elsősorban nem hivatásos táncosok lesznek, ezekből az emberekből közönséget is nevelünk.” András Mihály, a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes igazgatója, művészeti vezetője.

„Én úgy szeretek fogalmazni, hogy a cél kialakítani a színházba járási szokásokat, hogy szokás legyen színházba járni, hogy minden generációban, minden társadalmi kategóriában szélesedjen az a kör, amelynek a színházba járási szokásai már megszülettek és rendszeressé vált a színház iránti igénye. No, tehát a színháznak az esztétikai igényen és élmény-nyújtáson túl van egyfajta társadalomszervező funkciója is, mozgásba hoz közösségeket.” Parászka Miklós, igazgató, művészeti vezető, a Csíki Játékszín főrendezője.

Figyelemreméltó, hogy a megyében és a térségben a hasonló ágazatban tevékenykedő intézmények között együttműködés van. Az alábbi interjúrészletek is ezt bizonyítják:

„A kísérleti előadások mellett az idei évad nagy újdonsága a bérlet. A bérlet négy nagyszínpadi nagyközönségnek szóló előadása közül egyet – egy operettet –, startból meg kellett vegyünk, a másik hármat mi magunk mutatjuk be a két mozgás- és látványszínházi előadás mellett. Kecse és a káposzta esete, a jövőben úgy próbálom majd egyeztetni, hogy egyet vagy kettőt a mi színházunk fog létrehozni, a többit megvásároljuk. Nyilván ezeket a szórakoztató jellegű előadásokat igyekszünk valamilyen szinten megválogatni, hogy nívósabb produkciók legyenek.” Béres László, a Figura Stúdió Színház igazgatója

„Hát egyelőre itt Hargita megyén belül én úgy érzem jó a kapcsolat. A gyerekbérleteink már több éve közösek, az idén bevettük a Csíki Játékszínnek az előadását, Az ember tragédiáját a

diákberletünkbe, meghívtuk őket”. Nagy Pál, a székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház igazgatója

„Hát a tizenöt kiállítás közül nem mindenik önerőből születő kiállítás volt, itt voltak vendégkiállítások is. Arra törekedtünk, hogy a Gyergyóban élő emberek valamennyi rétegének, csoportjának érdeklődési körét átfogjuk vagy megmozgassuk. Egyik közülük a fegyverkiállítás, ami látogatható, ezt a Csíki Székely Múzeumtól hoztuk el, ami egy közös kiállítása a Hargita megyei múzeumoknak, mert valamennyi múzeumnak a fegyvere része ennek a közös kiállításnak. Az oroszánrész az Csíkszeredáé, mert ott restaurálták ezeket a fegyvereket, ott született meg a kiállításnak az ötlete is. Azon kívül hoztunk Háromszékről is kiállítást, a miseruha kiállítást, amely ahogy egyik székely városból a másikba ment egyre nagyobb lett és egyre szebbé vált. Kézdivásárhelyről indult, felsőháromszéki, XIX. század végi miseruhákkal, és eljött Gyergyószentmiklóstra, itt kibővítettük a Gyergyói medencében megtalálható gyönyörű szép miseruhákkal, ami aztán elkerült innen Csíkszeredába, ott bővült a csíki ruhákkal, ezt most elvitték Udvarhelyre és ott már udvarhelyi darabok is vannak. Tehát vannak ilyen közös kiállítások is.” Csergő Tibor, a gyergyószentmiklósi Tarisznyás Márton Múzeum igazgatója.

A fent elmondottak mellett még szükségesnek tartom megemlíteni, hogy több interjúalany is kifejtette, hogy nemcsak a hasonló ágazatban tevékenykedő intézményekkel van jó kapcsolatuk, hanem a térségben tevékenykedő kulturális intézményekkel. Gyarmati Zsolt, a Csíki Székely Múzeum igazgatója például kifejezetten jónak értékeli a tanügyi intézményekkel való kapcsolatukat, de hasonló példák még más intézmények kapcsán is elhangzottak

Összegzésként elmondható, hogy a felsorolt nehézségek mellett a kiválasztott kulturális intézmények jelentős szakmai eredményekkel büszkélkedhetnek. Ugyanakkor jelentős szerepet vállalnak fel a lokális identitás erősítésében, a népi hagyományok felélesztésében és közvetítésében.

12. 3. Kultúragazdasági megközelítés – elemzési modell (Sóvidék)

Megjegyzés: véleményünk szerint ez a modell alkalmazható Hargita megye bármelyik másik kistérségében is (például Csík, Gyergyó, Udvarhely, Maroshévíz és környéke stb.). A modell nem etnikai, hanem kulturális szempontokra épül.

Elemzés: kistérségi kulturális erőforrás-potenciál

Jelen tanulmány a sóvidéki kistérség azon kulturális értékkészletével foglalkozik, amely potenciálisan hozzájárulhat a Christopher Ray féle kultúragazdasági modell helyi alkalmazásához. A tanulmány célja elsősorban az, hogy számbavegye ezeket az értékeket, valamint meghatározza azt, hogy a tárgyalt kistérség kulturális erőforrásai a kultúragazdaságtan szempontjából nézve jelen pillanatban milyen állapotban vannak.(...) Egy térségben kétféle elemkészlet van amivel „gazdálkodni” lehet. Az első csoportba azokat a belső erőforrásokat sorolom, amelyek bár fontos értékeket hordoznak magukban, egyre kevésbé vagy egyáltalán nincsenek benne a helyi köztudatban. A második csoportba azok az erőforrások kerültek, amelyek ugyancsak a térségben találhatóak, de az előző csoporttól eltérően ezek részei a lokális identitásnak, vagyis az illető település, vagy akár az egész térség azonosul valamilyen szinten az illető kulturális értékkel. (...) Jelen ismertető csupán a kulturális értékek felsorolását tartalmazza, felvázolva ezzel a térség kulturális erőforrásait (...)

Helyi identitás szerkezetben jelen nem lévő elemek

Korond

aragonit bányá és környéke – az aragonit kitermelés helyszíne kis kiterjedésű (néhány hektár), geológiai és biológiai (ritka növények) rezervátum. A kitermelés helyén található aragonit sziklafalak, a sós forrás érdekes és látványos. Sem a helyi köztudat, sem a turisztika nem mutat semmilyen érdeklődést irányába. Az egykori aragonit feldolgozó gyár helyében ma autószerelő műhely működik.

lokális mondák – a település közvetlen környékén több olyan természeti képződmény található (Firtos lova, Likaskő, Tartód vára) amelyekhez helyi mondák kapcsolódnak. A székelyföldi mondakincs összegyűjtőinek érdeként ezek bekerültek a köztudatba (lásd Benedek Elek) de

már a településről levált. Ezek a mondák a helyi közösség körében is ismertek és idézettek. A helyszínek nem részei a helyi kulturális térnek.

építészeti kultúra – a település lakóházainak 90%a a kerámiaipar 1960-as évekbeli felfutását követően kicserélődött. A tradicionális paraszti gazdálkodásra jellemző ház és udvarszerkezet ennek ellenére jelentős számban megmaradt. Ezek azonban teljes mértékben eltűnnek, háttérbe szorulnak a folyamatosan modernizálódó faluképben. Inkább egyfajta szégyenként és nem értéként jelennek meg. Vannak még képviselői a kétosztatú háztípusnak, a háromosztatú tornácos egyszintes háztípusnak, és az egykori gazdagabb családokra jellemző kétszintes háromosztatú tornácos háztípusnak. Ugyanakkor sok helyen látható még a hagyományos udvarbeosztás és használat.

ásványvíz-források és fürdővíz-kultúra – Árcsón kívül a településen még három borvízforrás van (Fingó, Cseredomb, Szőlőmál, Dió). Amelyekhez a korábbi évtizedekben az életvitel egész sor eleme kapcsolódott (szekeres borvízhordás, gyerekek szocializációja, ásványvíz használati modellek, stb.). Az ásványvizeket korlátozott mértékben ma is használják, az életvitelt meghatározó szerepük, majdnem teljesen háttérbe szorult. A településen kívüliek számára a rendkívüli gyógyhatású cseredombi forrás sem ismert.

épített örökség és önellátó életforma – a település – térségi jellegű – kulturális jellemzője a még mindig sok elemében fellelhető tradicionális életvitel, amelynek meghatározó eleme az önellátó családi gazdálkodás eszménye és normarendszere. Ez a maga teljességében nyilván már sehol nem működik, de egész sor olyan résztevékenység ismert és/vagy gyakorolt, amely érdeklődésre tarthat számot.

gasztronómiai kultúra – a település a tradicionális paraszti táplálkozási kultúrából ma már nagyon kevés olyan elemet őriz, amely a mindennapi étkezési gyakorlatban is megjelenik (ételtípus, ételkészítési módok, fűszerezés, konyhai eszközkészlet, aszalterítési mód, étkezési szerepek, étkezés közbeni magatartások, házi élelmiszertermelés, kenyérsütés, stb.). Az ezzel kapcsolatos ismeretanyag és emléktanyag azonban rendkívül ele van.

erdőkultúra, erdei turizmus – A település környéki erők faunája jelentős szerepet játszhatna a vidéki turizmus egyes állomásainak színesítésében.

Parajd

felszíni sóbánya: korábbi felszíni sófejtés helye, amely iparművészeti, turisztikai látványosság lehet kellő kiépítés esetén.

Gasztronómiai kultúra – a településre régebb jellemző tradicionális paraszti találkozási kultúra elemeiből ma már egyre kevesebbet találunk meg a közösség életébe. Ennek ellenére egy olyan helyi értékről van szó, amely még jelen van a helyiek emlékezetébe, fontos és értékes helyi erőforrásként funkcionálhatna.

Épített örökség, önellátó életforma – az önellátó családi gazdálkodás eszmény- és normarendszere egyre inkább kiveszőben van a településen, azonban a mai életvitel még számtalan jellegzetes elemét őrzi az elsősorban rendszerváltás előtti életmódnak.

Építészeti kultúra – az egyre erőteljesebb modernizációs hullámok következtében folyamatosan átalakuló falukép még számos elemét őrzi a tradicionális paraszti életmódhoz köthető házszerkezeteknek, udvarbeosztásoknak. Amennyiben a közeljövőben egy gondosan megtervezett folyamat nem akadályozza meg ezek végleges eltűnését, félő, hogy ez a nem csak településre jellemző kulturális érték teljes mértékben eltűnik erről a településről.

Környezeti turizmus – a település térségében számos erdő terület található, amelyek értéke (változatos flóra és fauna) eddig nem került szervezett kihasználásra.

Szováta

kisvasút - Parajd – Marosvásárhely közti keskeny nyomtávú vasútvonala mely 1980as évektől kezdődően már egyáltalán nem működik. Közlekedéstörténeti és építészeti érdekesség a település fölött átívelő, viaduktszerű technikával épített vasúti híd, amilyenre országos szinten is csak nagyon kevés példa van.

Atyha

jellegzetes életmód és építészeti kultúra – a főúttól való viszonylag jelentősebb távolság következtében a tradicionális paraszti életmód számos jellemzője jelentősen nagyobb mértékben maradt érintetlen, mint a sóvidéki kistérség más településein. Az elmúlt években jelentkező időszakos turizmus sem jelent kimondottan azonnali veszélyt ezen kulturális érték eltűnésére, ám a falunak a kollektivizálás bevezetése óta tartó folyamatos népességsökkenése nagyban hozzájárul az említett kulturális érték amortizációjához.

Táplálkozási szokások – a térségre és erre a településre is jellemző tradicionális paraszti gasztronómia számos eleme jelenleg is a mindennapi élet része.

Környezet, környezeti turizmus – a falu elhelyezkedéséből adódóan jelentős környezeti értékek találhatók a falu közelében. A változatos és gazdag környezeti elemek (levegő tisztasága, flóra, fauna, kirándulási lehetőségek) mind jelentős kulturális értékkel bírnak.

Alsósófalva és Felsőfalva

jellegzetes életforma – a hagyományos paraszti önellátó gazdálkodási életforma egyes elemei mind a mai napig fellelhetőek. A civilizációs életvitel egyre nagyobb számban érkező elemi folyamatosan szorítják ki ezeket, ennek ellenére megőrzésük, felelevenítésük nem lehetetlen feladat.

Környezeti turizmus – a térségre jellemző változatos flórával és faunával, számtalan kikapcsolódási és turisztikai lehetőséggel rendelkező természeti környezet mind a mai napig e sóvidéki falvak lakói számára nem jelent olyan kulturális értéket, amely kihasználhatósága hozzájárulhatna a falu életmódjának megváltozásához.

A helyi öntudatba jelen lévő kulturális elemek

Korond

anyanyelvi emlékmű – testvértelepülési támogatással épített, a kárpát medencei magyarság egységét szimbolizáló térplasztika. A falu középpontjában van, mérete és jellege hangsúlyosan jelentős egy falusi település dimenzióihoz viszonyítva. Az elképzelés szerint egyben megemlékezési – kegyeleti hely is.

1848-as emlékmű és március 15-i ünnep – 1948-ban állított, neves szobrászművész által állított emlékmű, Benczédi Sándor, 1989-ig nem töltött be semmilyen szerepet a falu életében, az 1989-es változás után az emlékmű és környezete vált a március 15-i helyi megemlékezési ünnepség fókuszává. A falu régi középpontjában helyezkedik el.

körmeneti kereszték az útkereszteződésekben – hagyományos úrnapi körmenet stációinak emlékét őrző helyek, a pap által vezetett körmenet fontosabb útkereszteződéseknél állított kereszték előtt állt meg. Az utóbbi évtizedekben a körmenet már a templomudvarra szorítkozik az egyes kereszteteket a környéken élők rendszeresen díszítik.

Bandi Dezső emlékoszlop – 2005-ben, jelentős helyi ünnep keretében felavatott emlékmű Bandi Dezső néprajzkutató emlékére, az 1960-as évek második felétől jelentős szerepet játszott abban, hogy az úgynevezett korondi népi kerámia ma is ismert motívumkincse kialakuljon. (festő leányok és asszonyok oktatása, díszítési minták terjesztése, személyes népnevelői munka.)

Unitárius templomkert kopjafák – a helyi művelődési egyesület kezdeményezésére az 1989 utáni években sorozatban kopjafát állítottak minden olyan Korondon szolgált egyházi személy emlékére, aki egyben a korondi iskola működtetésében szerepet vállalt. Ez a megemlékezési mozgalom már az 1980-as években beindult, amikor a korondi iskola 300 éves évfordulója kapcsán megjelentek az első iskolatörténeti tanulmányok és megszervezték az első emlékünnepélyt. De kopjafák állítására csak 1989 után kerülhetett sor. A kopjafák a templomkertben kis területen, egymás mellett helyezkednek el.

Kopjafa az 1848-as mártírok/résztvevők emlékére – 1989 utáni levéltári kutatások kapcsán derült ki az 1848-as harcokban részt vevő korondiak neve. A kopjafát az új központi térben, az iskola előtti kertben állították fel, körülötte nem alakult ki rendszeres megemlékezési gyakorlat.

Árcsó mint hely – elsősorban helytörténeti értékkel bír, a második világháború időszakáig széles körben ismert fürdőhelyként működött. Az 1940-es években a park fáit kivágták és értékesítették, a fürdőépületeket lebontották. A helyiek emlékezetében az árcsói fürdőhely mentális képe és a fürdőkultúra szóbeli hagyománya jelentős helyet foglal el az 1970-es években fogadót építettek az egykori fürdőtelep helyére, amely a település lakói számára egyfajta vasárnap délutáni piknik-hellyé vált. A 70-es évek második felében ezen a helyen szerveződött meg az árcsói kerámiavásár sorozata.

Kerámiavásár - az 1970-es évben került megszervezésre az első árcsói kerámiavásár, térségi és magyarországi léptékben is ismert, jelentősen mediatisztált folklóresemény. A rendezvény egy két átmeneti helyszínváltoztatással (kísérletet tettek arra, hogy a faluközpontba helyezték át a vásár színterét) mind a mai napig évente megszervezésre kerül. A térségben szerveződött sok új ünnepi esemény kontextusában az árcsói kerámiavásár szerepe és ismertsége valamelyest lecsökkent.

Katolikus búcsú – A településen a katolikus búcsú az utóbbi két évtizedben már csak az átlagos vasárnapi ünneptől alig-alig eltérő eseményt jelent. Tekintettel arra, hogy a fal egyharmada unitárius vallású, a katolikus búcsú nem működik lokális ünnepként.

Falunap, sörfesztivál – Falunapok rendezvénye néhány éve van jelen évi rendszerességgel a település életében. Ez a rendezvény típus a térségben egyre inkább általánossá váló hasonló

rendezvények hatására jött létre. Időpontja augusztus. Kulcsrendezvénye a sörfesztivál. Az alkalomhoz rendszerint sportesemények és más számtalan szórakozási lehetőség társul.

Művelődési egyesület – A település kulturális életét markánsan meghatározó egyesület, 1990 után alakult helyi értelmiségiek részvételével. Az egyesület szervezi az árcsói kerámiavásárt, több éve rendszeresen megjelenő, irodalmi-kulturális folyóiratot ad ki, amely az egész Sóvidékkel foglalkozik, és amelyet a településen kívül is terjesztenek. Az egyesület könyvsorozatot ad ki a sóvidéki térséggel foglalkozó tudományos munkákból (helytörténet, botanika, népköltészet, stb.). Az egyesület meghatározó szerepet játszik az emlékhelyek gondozásában, kopjafák és emlékművek állításában, szimbolikus jellegű események szervezésében.

Hazanéző – A kulturális Egyesület folyóirata, amely az egész sóvidéki térséggel kapcsolatos írásokat tesz közzé negyedévente. Korondon adják ki, de az egész térségben terjesztik. Irodalmi, művelődéssel kapcsolatos, tudományos írások kapnak helyet a lap hasábjain.

Állandó kirakóvásár – A falu új főutcáján, amely egyben a Marosvásárhely Csíkszereda jelű főút is, 1989 után alakultak ki a házak homlokzati részét látványos népművészeti üzletként működtető építészeti megoldások.

Falumúzeum – több évtizede létezik. Kis ház, két nagyon kis teremmel, nagyon szerény kiállítási anyaggal, amelyek a fazekasság és a paraszti tradicionális háztartás eszközeit mutatják be.

Neves mesterek – A településen legkevesebb egy tucat olyan fazekasmester van, akinek neve és szakmai munkája – elsősorban a vásárokon való szereplés, valamint az újságírók által folytatott céltudatos és személyre szóló “portrégyártás” nyomán – a településen belül is elismert, ugyanakkor széles körben is ismert. Részt vesznek más kiállításokon, a faluba érkező vásárlók – elsősorban külföldiek – név szerint keresik, csak tőlük vásárolnak, s ezért még a főúton lévő látványos kiállítás sort is mellőzik. Igazi ismertségük 1989 előtt volt, az utóbbi évtizedben csíkkent a személyre szóló mediatizálás. Néhány személytől eltekintve egyre kevésbé vannak a fókuszban. Nem jelent meg róluk kiadvány, stb.

Fazekasság, mint életforma – a település Erdély legjelentősebb fazekas központja, nagyon széles körben ismert, a településre átutazóként látogató sok ezer vendég ezt a települést a fazekasság emblémájához kapcsolódva keresi fel. A mai kiállítások eklektikus jellege folytán Korond nevéhez ma már egy sor más népművészeti tárgy beszerzésének lehetősége is kapcsolódik.

(fáragványok, szőttesek, bőrdíszmű, kosárfonás termékek, stb.) Ennek külön szegmense az eszközkultúra, a mintakincs és a sajátos tevékenységi rend (térhasználat, időbeosztás).

Taplómesterség – a településen néhány család foglalkozik több évtizede, folyamatosan taplóművészettel. Ez a technológia és ezek a termékek a fázekasság “árnyékában” sokkal kisebb hangsúlyt kapott. Az árcsói vásárokon évente mindig egy mester képviseli a taplóművészeket.

Sóvidéki írók éves találkozója (nincs már) – tekintettel arra, hogy a térségből legalább egy tucatnyi író, költő, újságíró származott el, illetve átmenetileg pedagógus volt a térségben, több hullámban történt kísérlet olyan rendezvények szervezésére, amely ezeket a személyeket évi rendszerességgel ünnepi esemény keretében hívta össze. Ez a rendezvénytípus ma már nem létezik.

Aragonit “kultúra” hagyománya – A településen van Erdély egyetlen, mára már kimerült aragonitlelőhelye. A két világháború közötti időszakban kitermelés és helyi feldolgozás folyt, a termékek széles körben keresettek voltak, Budapestig is eljutottak. A kitermelés és feldolgozás emléke elevenen él a helyi közösség emlékezetében. A technológiatörténeti érdekességeket is tartalmazó termelési időszakról rövidebb leírások, emlékezések sorozata készült, elsősorban id. István Lajos érdeméért. A tárgyi eszköztár nem került összegyűjtésre.

Unitárius templom – a település egyetlen hivatalos műemléke. Jelenleg turisztikai látogatásoknak nem célpontja.

Malomkultúra - a településen több mind egy tucat malom működött (gabonaörlés, festékörlés) az ahhoz kapcsolódó eszköztárral és sajátos tevékenységi renddel. Az eszközök egy része ma még megvan, de hagyományos formájában egy sem működik.

Parajd

Áprily Lajos emlékház - 1989 előtt is működött, abban az időszakban hozták létre amikor a '60-as évek végétől a romániai magyar kulturális identitás építése és működtetése viszonylag szabad keretek között folyt (Mikes Kelemen, Benedek Elek, Tompa László, Tamási Áron, stb.) 1989 után ezeknek az emlékházaknak a szimbolikus fontossága lecsökkent mert a kisebbségi identitásban játszott szerepüket illetően osztozniuk kellett egy sor más szimbolikus kezdeményezéssel.

sós fürdő kultúrája – több évtizede nagyon szorosan kapcsolódik a település identitásához. A sóbánya mellett ez jelenti a legfontosabb turisztikai vonzerőt, a sós fürdőhöz kapcsolódó

tevékenységek és diskurzusok helyi és mikroregionális szinten jelentősek, és ebben a vonatkozásban a kistérségen belül Parajd a térségi mentális térkép egyik fókuszpontja.

Sóbánya – több évtizede nagyon szorosan kapcsolódik a település identitásához. A sóbányához kapcsolódó tevékenységek és diskurzusok helyi és mikroregionális szinten jelentősek, és ebben a vonatkozásban a kistérségen belül Parajd a térségi mentális térkép egyik fókuszpontja. A sóbánya lokális identitásában betöltött szerepe azonban az elmúlt évtizedekben lényegesen változott. Kezdetben csupán “iskolai turizmus” céljait szolgálta (minden tanuló számára szervezett programnál szinte kötelező pontként szerepelt). A 80-as évek elejétől a sóbánya elsősorban gyógyászati látogatottsága révén nevezetes, a 90-es évektől kezdődően pedig a szó szoros értelmében vett turizmus legfontosabb parajdi célpontja (szentmise a sóbányában, kulturális műsorok, stb.) A sóbánya turisztikai csoportok számára autóbusszal is megközelíthető.

március 15 emlékmű – a falu központi térségében található emlékmű, a magyarsághoz való tartozást szimbolizálja. 1989 után évente rendszeresen megrendezett ünnepek központi eleméül szolgál.

Rabsonné vára – történelmi helyhez kapcsolódó helyi monda, mely még elevenen él a falusiak emlékezetében, ellenben a várrom jelen pillanatban nem része egyetlen kulturális vagy turisztikai körútnak sem.

Fúvószenekar fesztivál évente - több évtizedes hagyománya van, már 1989 előtt a megyei fesztiválsorozat része volt.

Székelyföldi töltött káposzta fesztivál – 2001 óta minden évben megrendezésre kerülő ünnepség egyre szélesebb mediatisáltsági körrel. Célja egy teljesen egyedi, térségi ünnep megalkotása volt, ezáltal pedig a település egy újabb egyedi elemmel gazdagodott.

Falunap – a rendszerváltás után, a térségi divatnak engedve egyre több település rendezi meg évente a falunapot. Sörfesztivállal, sporteseményekkel és szabadtéri rendezvényekkel összekötött ünnepség, melyet általában hajnalig tartó, a fiatalok számára megszervezett zenés, táncos mulatság zár le.

Sóbányászati, ipartörténeti hagyomány – a parajdi sóbányában ma számos, régi bányászat kellékeket tartalmazó eszközkészlet, valamint a régi bányászati módszereket ábrázoló, sóból kifaragott szobrocskák találhatók.

Szováta

sós fürdő kultúra - a Medve tó körül kialakult fürdőkultúra a '20-as '30-as években alakult ki, inkább nem térségi, hanem a távolról jöttek számára volt berendezve. A klasszikus közép-európai fürdőkultúrának egy sajátos változata volt. A szegényebb rétegek számára kiépített fürdők helyén ma szálloda áll (Géra fürdőhely). Az elindult urbanizáció miatt elindult tradicionális érték jóval kevesebb van, mint a többi településen.

Peteley István irodalmi emlékház – a rendszerváltás utáni szimbolikus térfoglalási eljárások keretében számos helyi nevezetesség kihangsúlyozására emeltek különböző formájú emlékeket. A Peteley István emlékház is egy ezek közül.

Atyha

búcsú – évenként, augusztus második vasárnapján megrendezett vallási és világi ünnepség. A kollektivizálás után bekövetkezett jelentős népességelvándorláskor kiköltözött atyhaiak számára az egyik legfontosabb ünnep volt, ekkor volt lehetőségük a hazalátogatásra. Ma, bár erőteljesen megkopott formában, még mindig a falu legjelentősebb ünnepe.

Templom – a tatárjárás idején lerombolt templom helyén áll a mai atyhai templom, amely nemrég ünnepelte fennállásának 200.-ik életévét. Sokáig a környező falvak életében is jelentős szerepet játszott, egészen addig, amíg ezek a települések is felépítették saját templomaikat.

Keresztek – az úrnapi körmenet fontosabb állomásai. Ma már a körmenetet nem rendezik meg, a keresztek a környező házakban lakók gondozzák, díszítik.

2-ik világháborús emlékmű – a falu központi terében állított emlékmű a második világháborúban meghalt atyhaiak névsorát jeleníti meg. Emellett a falu jelentősebb ünnepeinek (pl. március 15.) középpontja.

gyümölcsstermesztési kultúra (meggy): térségi léptékben nevezetes az atyhai meggy és szilvatermesztés, az ahhoz kapcsolódó gyümölcs-feldolgozási kultúra. Ez a háztartási léptékű gyümölcsstermesztési és feldolgozási kultúra általában minden falusi településre jellemző volt korábban, de ebben a kistérségben Atyhában volt a legnagyobb mértékű és ott maradt fenn a legtovább. (például aszalt szilva készítés, újabban szilvapálinka)

Alsósófalva, Felsősofalva

templomok – bár nem minősülnek emlékműnek, a falu vallási, kulturális életében jelentős szerepet töltenek be. A templomkertek számos, nem csupán vallási ünnepség számára biztosítanak teret.

Keresztek – az úrnapi körmenet fontosabb stációit hivatottak megjelölni, hasonlóan más, a környéken található településekhez, ma a körmenet megtartására nem kerül sor, ennek ellenére a keresztek folyamatosan gondozzák.

Pálpataka

Búcsú – az elhelyezkedéséből kifolyólag a külvilágtól viszonylag elzárt település legfontosabb vallási ünnepe.

Falunapok – a környéken, az 1990-es évek közepétől egyre nagyobb társadalmi igényt mutató hasonló rendezvények megjelenésének következtében Pálpataka is megszervezte a saját évenkénti rendszerességgel megrendezésre kerülő ünnepségét. Évenként egyre nagyobb érdeklődésre tart számot a kezdetben viszonylag szűk közönséget vonzó falunap.

Fenyőkút

Búcsú – a falu egyetlen jelentősebb vallási ünnepe, évenkénti rendszerességgel kerül megrendezésre.

Településhez nem köthető, térségi kulturális elemek:

Ma már csak emléknymokban élő, eszköztárát illetően is nehezen rekonstruálható *népi foglalkozások*, amelyeknek célja a családi önellátás biztosítása: kenderfeldolgozás (tilolás), fonás és fonókerék, szövés és osztováta. Ezek a népi mesterségek nem túl nagy erőfeszítéssel rekonstruálhatóak.

Három tanya: a tanyatelepülések a völgyekben lévő falvak szálláshelyeiként alakultak ki és később önállósultak, a térségi településekhez képest magas platókon helyezkednek el, sajátosságukat az adja, hogy ezeket a szórványtelepüléseket elkerülte a kollektivizálás, és ezért a tradicionális, önellátó paraszti életforma jellemzői (időhasználat, térbeélés, lakótér alakítás, termelési eszközök, hiedelmek, stb.) sokkal tovább maradtak fenn, mint a nem tanyai

településeken. Ezen kívül jellemző jegynek tekinthető az erdőkitermeléshez kapcsolódó tevékenységi rend és eszközkultúra. A természeti táj – villanyvezetékektől eltekintve – érintetlenül maradt. 1990 után ezeken a településeken is beindultak a lokális identitás kiépítését célzó folyamatok. Ezek korábban – 1989 előtt – szinte kizárólag az évi egyszeri búcsúra korlátozódtak, 1989 után elsősorban a papok kezdeményezésének köszönhetően az identitást erősítő tevékenységek köre kibővült: emlékmű_ nemzeti ünnep, falunap, iskolai névadás?

Humorkultúra: ugratási gyakorlat. Humoros történetek, humoros események felidézése és tényleges ugratási gyakorlatok.

Tánc kultúra és népzene

Közösségi feladatok megoldására irányuló szociális szerveződési formák (intézmények): vagyonszövetség, állatok legeltetésének szabályozására irányuló szervezet, kölcsönös segítségnyújtási formák.

A tradicionális világi ünnepkultúra ma még élő elemei és újabb változatai: lakodalom, keresztelő, temetési szertartások, kortárstaálkozó, stb.

Összegzésként kijelenthető, hogy Sóvidék számos olyan kulturális erőforrással rendelkezik, amely kisebb vagy nagyobb mértékben része a helyi identitásnak. Ez kultúragazdasági szempontból egy igen fontos tényező. Mindezek ellenére a sóvidéki kistérség településeinek kulturális értékeikhez való viszonya koránt sem azonos a Christopher Ray modelljében ábrázolt viszonyulási formával. Ennek oka elsősorban a nem tudatos tervezésben rejlik. Mindazonáltal kijelenthető, hogy Sóvidék rendelkezik olyan kulturális erőforrásokkal – és viszonylag gazdag választékával a kulturális értékeknek – amely kultúragazdasági szempontból hasznosítható lehet. (...)

13. A fejlesztéspolitikai javaslatokhoz kapcsolódó mellékletek

13.1. Elemzési módszertan, szempontrendszer

I. Helyzetelemzés: területek, témakörök

- A térséggel kapcsolatos kulturális tárgyú szakmai publikációk
- A térséggel kapcsolatos kulturális tárgyú nem publikált kutatások
- Egyéb kutatások kultúra vonatkozású részletei (Mozaik 2000, Foresight, ...)
- Tematikusan kapcsolódó egyéb kutatási projektek. Pl. Lokális identitás projekt, Jelképtár, Szimbolikus térbeélés)
- Fejlesztéspolitikai anyagok (helyi vagy fejlesztési stratégiák)
- Megyei eseménylisták
- Megyei kulturális intézménytár
- A MT saját intézményeinek munkatervei, éves beszámoló
- Megyei pályázati gyakorlatok elemzése
- Vezetői interjúk feldolgozása
- Fórumok, műhelybeszélgetések, konferenciák anyagai
- Sajtóanyagok elemzése
- Arculat, PR anyagok
- Lokális kistérségi kultúragazdasági leltárak
- Kulturális tárgyú Képzési programok és anyagok
- Szakmai rendezvények anyagai

II. Funkcionális elemzés (a rendszer működésének fontosabb jellemzői működési módok és komponensek szerint)

Elemzési egységek

- Intézményhálózat elemei
  - Önkormányzati alárendeltségű és egyéb
  - Formális és informális csoport

- Ágensek (személyek)
  - Alkotók
  - Szakértők
  - Közvéleményformáló személyek
  - Kulturális jellegű döntéshozás szereplői
- Események, rendezvények
- Kulturális helyek, épületek (értékek)
- Tematizációs gyakorlat – mindennapi beszéd (közvélekedés és elitek)
- Tematizációs gyakorlat – média
- Lakossági fogyasztás
- PR, reklám, vizualizáció
- Adatbázisok
- Kiadványok
- Szolgáltatások
- Finanszírozási gyakorlat
- Szektoriális jellemzések
  - Színház
  - Zene
  - Képzőművészet
  - Népi kultúra
  - Tánc
  - Könyvkiadás
  - Műemlék
  - Alternatív műfajok

Esetelemzések leírási szempontjai a fejlesztéspolitikai paradigma szerint

- Identitástermelő szerepek
- Térségi modernizációs szerepek
- Társadalmi környezetre gyakorolt hatás

- Szakmai kompetencia jellege
- IT adaptáció jellege
- A működés intézményesültsége
- Szinergiák a rendszeren belül
- Szinergiák más rendszerekkel (gazdaság, turizmus, oktatás stb.)
- Megjelenítési gyakorlat (befeje, kifeje)
- Endogén kapacitások
- Forrásbevonó szerep
- Önálló forrásteremtő/generáló szerepek
- Önfenntartási képesség
- Megjelenítési gyakorlat
- Lokális vagy egyéb desztinációépítési szerep
- A fejlesztéspolitikai folyamatban játszott szerep elemei

Elemzett trendek, folyamatok

- Szinergiák vizsgálata (rendszeren belül, más rendszerekkel)
- Intézmény menedzsment-elemzések intézménytípusok szerint
- Médiajelenlét
- Eseménymenedzsment gyakorlatok elemzése
- A megjelenítési gyakorlattal kapcsolatos vélemények (kiadványok, kiállítások, reklámok)
- Endogén kapacitások aktivizálási esélye
- A Kultúra leginkább hátrányos területei, gyenge pontok: anyagiak, intézményi háttér, társadalmi érdektelenség
- A Kultúra milyen területeken lehet része vagy ösztönzője a térségi modernizációnak?
- Információkezelés, kapcsolatmenedzsment
- A kulturális intézmények, szervezetek jelenlegi forrásbevonási és forrásteremtő ereje
- Változási/stagnálási területek és trendek
- Passzív termékkínálat jelensége
- Szolgáltatások helyzete
- Policy szemlélet hiánya

- Identitásépítési szerepek
- A szerveződés és a működés pontszerű jellege, hálózatiság hiánya

13.2. Felkérés

A Hargita Megyei Kulturális Központ felkérése alapján elemeztünk a megyei kulturális rendszer intézményeinek, rendezvényeinek és eseményeinek helyzetével, társadalmi szerepével kapcsolatos eddigi vizsgálatokat, esetleírásokat. Ugyanakkor a rendszerhez tartozó elemek egyedi elemzése keretében vizsgáltuk azok különféle működési paramétereit.

Elemzéseink összegzéseképpen a Hargita megyei „kultúra rendszérével” kapcsolatban egyértelműen megfogalmazhatók az alábbi következtetések:

- a rendszernek nagyon sok eleme van (intézmények, események, személyiségek, értékek, termékek stb.), ez az elemhalmoz – értékeit, működési módját és eredményességét illetően – az egyik kiemelkedően fontos térségi adottságnak tekintendő
- a rendszer elemei – kevés kivételtől eltekintve – úgymond pontszerűen működnek (lokálisan, eseti jelleggel, más elemektől függetlenül stb.), a rendszer elemeinek egymáshoz való kapcsolódása csekély mértékű, ugyanakkor a nem kulturális jellegű egyéb komponensekkel a kapcsolat nagyon ritka
- a kutatási eredményeink azt mutatják, hogy a térség még további jelentős elemkészlettel rendelkezik, amely kulturális értéké tehető, és a kultúra rendszerébe beilleszthető
- a rendszer anyagi jellegű forrásigénye jelentős, a rendszert működtetők támogatási elvárásai jóval meghaladják a megyén belül és a megyén kívül elérhető támogatási lehetőségeket. A rendszer belső szereplői a kulturális rendszer egészét alulfinanszírozottnak érzik/tekintik, a rendszer működésében kimutatható hiányosságokat az anyagi keretek szűkös voltával magyarázzák

A térségben az utóbbi években elindult egy erőteljes térségi öndefiníciós folyamat. Ez részben közéleti-politikai szinten tematizációs munka formájában, részben pedig különböző programok és projektek szintjén, a gyakorlati jellegű fejlesztéspolitikai munka dimenziójában zajlik.

Amennyiben a térségi öndefiníciós folyamat, illetve a kapcsolódó fejlesztéspolitikai folyamatok szempontjából nézzük a megyei kultúra rendszerét, akkor a következőket fogalmazhatjuk meg:

- A kultúra rendszerének a térségi öndefiníciós folyamatban, illetve a kapcsolódó fejlesztéspolitikai folyamatokban játszott szerepe ma csekély mértékű
- A térségi vonzerő növelésében játszott szerepe alkalmi jellegű, s a kultúra rendszerének adottságait tekintve ez a szerep ma még jóval a lehetőségek alatt van.
- A kultúra rendszerének foglalkoztatáspolitikai szerepe (munkahelygeneráló szerepe) ma még csekély (miközben a rendszer fenntartása jelentős mértékű, közpénzből finanszírozott munkaerőt köt le).
- A rendszer forrásigénye jelentős, ugyanakkor forrásbevonó (rendszerfenntartó) és forrásgeneráló (jövedelemtermelő) szerepe egyelőre nem jelentős
- A kultúra rendszere érdemben, funkcionlisan nem kapcsolódik a térségi fejlesztéspolitikai folyamat más szektoraihoz (gazdaság, agrárium, turizmus, képzés)

A felsorolt hiányosságokat jelentős mértékben magyarázza néhány közismert tényező:

- Az az 1989 előttről örökölt szemlélet és mentalitás, amely a kultúra rendszerét, valamint annak szereplőit a „kivételezettség” címkéjével ruházta fel, ideértve azt az elvárást is, hogy a kultúra a maga egészében támogatandó.
- Az elmúlt húsz év megyei finanszírozási gyakorlata, illetve a magyarországi pályázati gyakorlat nem tett érdembeni kísérletet ennek a szemléletnek a megváltoztatására.

- A kisebbségi helyzethez kapcsolódó értelmezések és ideológiák a kultúrát a támogatandó és a megvédendő adottságok közé sorolják, nem pedig a versenyképességre képes tevékenységek körébe.

A térségi léptékű öndefiníciós folyamat, valamint a kapcsolódó fejlesztéspolitikai folyamat nem vihető sikerre, ha az egyik legerősebb térségi komponens, a kultúra rendszere nem lép ki az eddigi passzív szerepéből, s nem integrálódik érdemben ebbe a térségi folyamatba. Ma még ez az integráció csak felületi jellegű, csak termékforgalmazásra, kiadványokra, néhány nagyobb eseményre, intézményalapítási kísérletre, néhány nemrég indult térségi kulturális projektre terjed ki.

A tényleges szerkezeti jellegű szerepváltásnak két kiemelten fontos területe van:

- a kultúra rendszerének stratégiai jellegű szerepvállalása a térségi léptékű identitásépítési folyamatban
- a kultúra rendszerének stratégiai jellegű szerepvállalása a térségi modernizációs folyamatban

Mindkét szerep olyan magatartásokat, cselekvéseket és programokat igényel, amelyek a kultúra jelenlegi szereplői számára részben újszerűek, részben pedig eltérnek a rendszer működtetésének eddigi gyakorlatától. Alapvetően fontos kérdés, hogy a nagyon sok eddigi eredmény megtartása mellett a rendszer képes lesz-e arra a szervezeti és funkcionális reformra, amely lehetővé teszi, hogy a kultúra a térségi öndefiníciós folyamat meghatározó szereplőjévé váljon.

A csatolt kérdőíven felsoroljuk azokat a területeket, amelyek a kultúra rendszerének funkcióbővítését hordozhatják.

Számítunk mindazok véleményére, akik intézmények, szervezetek, programok vezetőiként nem csupán saját szervezetükre/programjukra látnak rá, hanem – a személyes intézményi érdeken és érintettségen túl - véleményt tudnak formálni a kultúra rendszerének egészéről, a működés mai és javasolt módozatairól, a térség érdekében szükséges/kivitelezhető szervezeti és funkcionális

változtatásokról. Hasonlóképpen számítunk szakértők és elemzők, döntéshozók, közvéleményformálók, fejlesztéspolitikai szakemberek véleményére és közreműködésére.

13.3. Elemzési modell: a kulturális rendszerhez tartozó elemek szerepe a lokális identitásban

A leírás elkészítésének módszertana: helyszíni elemzés, dokumentálódás, leíró jellegű bemutatás, elemzés/értékelés

1. Rövid előtörténet, a kiinduló helyzet 1990-ben.
2. Milyen fizikailag is rögzíthető változások történtek a település terében, amelyek a lokális identitás visszaállításával vagy megerősítésével kapcsolatba hozhatók:
  - Tér-átrendezés
  - Épület, emlékház
  - Új térelemek (szobrok, székelykapu stb.)
  - Táblák, feliratok
  - Egyéb
3. Milyen események szerveződtek (alkalmiak vagy rendszeresek), amelyek a lokális identitással kapcsolatba hozhatók
  - Falunapok
  - Búcsú
  - Megemlékezések
  - Avatások
  - Ünnepek
  - Testvértelepülés találkozók
  - Egyéb

Fontos az eseményeket vagy a rendszeresen ismétlődő eseménytípusokat röviden jellemezni: tárgya, mérete, időpontja stb. Fontos a fótó, újságcikk is.

4. Fontosabb lokális folyamatok, amelyek kapcsolatban vannak a lokális identitás visszaállításával vagy építésével
  - Önálló községgé válás

- Egyéb elkülönítődési folyamat
  - Speciális identitás kialakítására való törekvés
  - Egyéb
5. A fontosabb helyi vagy nem helyi „aktorok”, amelyek kezdeményezik, vagy szervezik az eseményeket, a folyamatokat. Ezek lehetnek magánszemélyek, intézmények, helyi egyesületek stb.
6. A lokális identitás kifejezésével kapcsolatos fontosabb termékek és azok jellemzése
- Könyv, monográfia,
  - Térkép
  - Falinaptár
  - Hírlevél, újság
  - Tárgyak (hordozóelemek)
  - Egyéb
7. A WEB oldal, blog, Facebook oldal elemzése. Részletes bemutatás: milyen infókat, képeket stb. tartalmaz, amelyek a lokális identitással kapcsolatban vannak.
8. Potencialitások, tartalékok – kultúragazdasági modell a leíráshoz
9. A lokális identitáshoz köthető diskurzus bemutatása
10. Esetelemzés egy kiemelt elemről
11. Összefoglaló értelmezés
- Jellemző vonások

- Összefüggés a település tágabb értelemben felfogott versenyképessége és az identitásépítés között
- Potencialitások
- Megállapítások az adott lokális identitásszerkezet egészéről

12. Vizuális dokumentáció